

13. Мудрик А.В. Социализация человека / А.В. Мудрик. – М., 2007. – 213 с.
14. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід / В.Т. Циба. – К.: МАУП, 2000. – 145 с.
15. Вайшвила Альфонсас. Личность и правовое регулирование: творческие поиски / Альфонсас Вайшвила. – Луганск, 2006. – 149 с.
16. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник / за заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлача та ін. – Х.: Рубікон, 1997. – 600 с.
17. Кудрявцев В.И. Право и поведение / В.И. Кудрявцев. – М.: Наука, 1976. – 211 с.
18. Павлов И.Я. Сборник сочинений / И.Я. Павлов. – М.: АН СРСР, 1963. – Т. 2. – 410 с.

Стаття надійшла 9 листопада 2010 р.

УДК 340.12

М.В. Кухта

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРАВОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Досліджуються комунікативна та соціальна компетентність працівника ОВС як складові процесу правоспілкування, їх взаємодія, а також роль і місце у системі правової комунікації з точки зору філософського інтерпретування.

Ключові слова: комунікативна компетентність, соціальна компетентність, правове спілкування, взаємодія, комунікація.

Исследуется коммуникативная и социальная компетентность сотрудника ОВС как составляющие процесса правообщения, их взаимосвязь, а также роль и место в системе правовой коммуникации с точки зрения философского интерпретирования.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, социальная компетентность, правовое общение, взаимосвязь, коммуникация.

Communicative and social competence of the bodies of internal affairs workers as the component of the process of legal communication, their interaction, role and place in the system of legal communication from the point of view of philosophic interpretation are investigated in the article.

Key words: communicative competence, social competence, legal communication, interaction, communication.

Постановка проблеми. В епоху мегашвидкого розвитку інформаційного простору, де основне місце належить інформаційним процесам, комунікація стає дедалі важливішим чинником чи не усіх суспільних перетворень. За допомогою актів комунікації формується та розвивається сучасна людина, відтак – суспільство, права і обов’язки якого є складовою суспільного життя. Відповідно, правове спілкування вимагає якнайдетальнішого дослідження, оскільки комунікативні процеси – частина процесів правореалізаційного спрямування. Іншими словами, вміння контактувати безпосередньо впливає на розвиток сучасної правознавчої науки, основним об’єктом якої є людина та її права. Комунікація не може відбуватися без участі людини, також людина не може розвиватися поза сферою спілкування. У результаті – юриспруденція становить елемент комунікативного простору нашого часу, адже без належного професійного рівня спілкування є неможливою правова реалізація на якісно високому рівні. Комунікативна компетентність правоохоронців – складова професійного образу системи ОВС, який сприяє не тільки процесу правореалізації, а й формуванню іміджу правоохоронних органів. Соціальна компетентність працівників ОВС – ще один елемент правового акту спілкування, який нерозривно пов’язаний із вмінням контактувати. Вчені йменують соціальну компетентність «соціальним інтелектом», тобто високоінтелектуальність людини слугує фундаментальною рисою її діяльності. Саме тому взаємовплив комунікативної та соціальної компетентності сьогодні потребує наукового обґрунтування та вивчення, оскільки ефективно правове спілкування потребує високоякісної комунікативної та соціальної компетентності правоохоронців із метою спрощення, доступності, пришвидшення та дієвості правореалізаційних процесів.

Стан дослідження. Явище соціальної компетентності здебільшого досліджувалося у сфері психології, філософії, політології. В основному вивченням соціальної компетентності людини займалися Л.В. Копець, І.О. Трухін, В.В. Москаленко та ін. Комунікативну компетентність досліджували: В.В. Гаркуша, М.М. Заброцький, С.Д. Максименко, Л.А. Петровська, К.К. Платонов та ін. Проте вивчення взаємозалежності соціальної та комунікативної компетентності у сфері праворозуміння досі не спостерігалось. Тому **метою** цієї наукової розвідки є аналіз взаємодії спілкування та соціальної обізнаності у процесі правореалізації.

Виклад основних положень. Одним із найголовніших дослідницьких об’єктів сьогодення є інформація, а також різноманітні комунікативні системи. На думку Пітера Вінтерхоф-Спрука, «цей час можна вважати початком так званого медіа- чи інформаційного суспільства» [4, с. 8]. Ін-

формаційний простір XXI ст. містить широкомасштабні наукові дослідження, пов'язані з феноменом комунікації, адже глобалізаційно спрямований розвиток сучасного соціуму диктує комунікативно-векторний аспект вивчення найрізноманітніших нагальних проблем нашого часу. Не залишається осторонь цих інноваційно теоретичних досліджень і правознавча наука, у якій концепт спілкування нині набуває провідного значення. О.А. Гулевич вважає, що «людська комунікація розгортається у комунікативній ситуації. Основні елементи комунікативної ситуації – це комунікативні позиції: комунікатор (той, що створює повідомлення) і реципієнт (той, хто його отримує). Процес комунікації розпочинається з того, що в комунікатора виникає якась мета. Опісля того він визначає сенс повідомлення, який необхідний для досягнення цієї мети» [7, с. 5]. Отже, комунікація ніколи не відбувається без мети, тобто процес комунікування не відбувається сам собою, а є цілеспрямованим, відтак комунікація не є процесом заради процесу, а процесом задля досягнення мети.

Комунікація – явище багатогранне. Існує чимало тлумачень та науково обґрунтованих поглядів стосовно цього феномена. Деякі вчені розглядають комунікацію винятково у спілкувальному аспекті, дехто тлумачить її як орієнтир розвитку сучасних суспільних трансформацій. На думку С. Квіта, провідного дослідника модерної інформаційної сфери, «комунікація може слугувати і загальним терміном для позначення різних видів взаємодії за допомогою символів. Це також механізм розвитку взаємин між людьми – всі символи свідомості разом із засобами їх передачі у просторі й збереження у часі» [1, с. 10]. Як бачимо, учений об'єднує два вищезазначені підходи до інтерпретації комунікації, що, на нашу думку, є оптимальним трактуванням цього терміна. «Комунікація є однією з визначальних концепцій XX століття... Багато з найголовніших проблем епохи, як суспільних, так і особистих, пов'язані зі спілкуванням чи невдалістю комунікації» [6, с. 10].

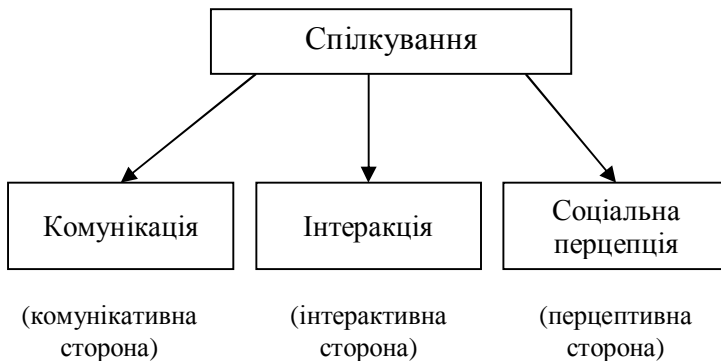
Комунікація – це також і процес, причому високодинамічний. Людина, відповідно, виконує у ньому головну роль. Без комунікативної моделі розвитку суспільство може втратити свої ціннісні орієнтири, адже сьогодні комунікативна компетентність кожного – це основа успішної діяльності. Необхідно підкреслити, що спілкування відбувається завжди у вигляді акту взаємодії, який спрямований на досягнення основної мети – взаєморозуміння. За своєю суттю людина прагне до спілкування. «Людина є соціальною істотою, тобто не може обходитися без взаємодії з іншими людьми, без знання їхньої думки про себе. Тому здатність до комунікації і потреба в комунікації є чи не найважливішими її сутнісними ознаками. Окрім того, що людина хоче розуміти навколишню дійсність, вона

прагне до взаєморозуміння з іншими людьми» [1, с. 9]. Порозумінню з іншими в контексті нашого дослідження сприяє комунікативне вміння у процесі правового спілкування. Приміром, якщо правоохоронець зуміє лаконічно і обґрунтовано розтлумачити «букву» закону громадянину, то це, безсумнівно, сприятиме запобіганню порушенню законодавчих норм і кращому взаєморозумінню. Система правового спілкування повинна містити в собі такі необхідні елементи, як чіткість, доступність, зрозумілість. Комунікативна компетентність правоохоронця підкреслює водночас і його обізнаність у сфері законодавчих урегулювань, і повагу до свого співрозмовника – громадянина, а також і до колег по службі. Проте вміти спілкуватися на належному рівні – це не єдиний фундаментальний орієнтир правореалізації. Окрім грамотного володіння словом, важливим є обізнаність у тому, про що йдеться у розмові. Отже, ще одним незамінним чинником ефективної правореалізації є соціальна компетентність працівника ОВС. Л.В. Копець вважає, що «соціальна компетентність – це соціальний інтелект, що допомагає розпізнавати особисті проблеми, доповнений групою вмінь діяти й отримувати соціально корисні результати. Соціальна компетентність розкривається в мотивації: це здатність ставити перед собою можливі (реальні) цілі та прагнути їх досягнення; це очікування людиною успіхів в ініційованій діяльності та підтвердження цих конфліктів у міжособистісних контактах, здатність вибирати дії, що підсилюють позитивні фактори соціального оточення» [2, с. 191]. Соціальна компетентність – це, іншими словами, вміння людини працювати у напрямку досягнення суспільно корисних цілей, а також сукупність дій, спрямованих на розвиток позитивних соціальних чинників.

Загальновідомо, що діяльність правоохоронних органів повинна бути суспільно корисною. Для досягнення високого рівня суспільно корисної праці всієї системи ОВС необхідною є соціальна компетентність кожного правоохоронця. Відповідно, в контексті правореалізації важливе місце посідають особисті якості працівників ОВС, насамперед – соціальні. «Соціальні якості особистості... є принципово важливими у професіях соціального типу, особливістю яких є постійна взаємодія і спілкування з людьми» [2, с. 191]. Вважаємо, що правоохоронці, перебуваючи у тісній взаємодії з громадянами, повинні ретельно розвивати свої соціальні якості, бо саме це їм сприятиме підвищенню рівня взаєморозуміння між ними та громадянами, у результаті це налагодить систему праворозуміння. Також потрібно додати, що соціальна компетентність виражається за допомогою комунікативних умінь. Отже, соціальна і комунікативна компетентність – взаємообумовлені явища, які сприяють взаємовиявленню, адже саме через спілкувальні процеси розкривається соціальна компетентність

людини, водночас, завдяки належній соціальній зорієнтованості відбувається успішне комунікування. «Людина, яка хоче досягти успіху у своєму професійному середовищі, має бути високоінтелектуальною, відзначатися розвинутими комунікативними й організаційними здібностями..., здатністю зберігати емоційну врівноваженість у спілкуванні» [2, с. 192]. Соціальна компетентність – це і вміння розуміти соціально значущі явища, і здатність професійно реагувати на виклики сучасного суспільства, і, що найголовніше, компетентність висловлювання з цього приводу. Як бачимо, комунікативна компетентність значною мірою дорівнює компетентності соціальній.

На думку В.В. Москаленко, «спілкування є багатомірним явищем... Різні види та форми спілкування, доповнюючи один одного, створюють в сукупності цілісну систему спілкування, яка є одним із найскладніших соціальних феноменів» [5, с. 372]. Феномен спілкування повсякчас домінує у дослідженнях українських і зарубіжних учених, зокрема дослідниця Г. М. Андрєєва виокремлює структуру спілкування, де соціальна і комунікативна компетентність мають неабияке значення. Цю наукову позицію ученої схематично можна відобразити так.

Комунікативна сторона, вважає В.В. Москаленко, характеризується тим, що між партнерами спілкування відбувається обмін інформацією. Інтерактивна сторона полягає в організації між індивідами, що спілкуються, тобто, що вони обмінюються не тільки знаннями, ідеями, але й діями. Перцептивна сторона спілкування означає процес сприйняття і пізнання один одного партнерами зі спілкування і встановлення на цій основі взаєморозуміння [5, с. 378]. Водночас, три сторони стру-

ктури спілкування доповнюють одна одну. Комунікація, інтеракція і соціальна перцепція – нерозривні між собою, коли йдеться про комунікативний процес. Соціальна перцепція у цій взаємодії є умовним вказівником на соціальну компетентність у процесі спілкування. Відповідно, без належного рівня соціальної компетентності не може відбутися акту ефективного взаємоспілкування.

Отже, це слугує ще одним підтвердженням того, що комунікативна і соціальна компетентності рівнозначно впливають на процес комунікативної взаємодії, відтак можемо зробити висновок про те, що правовий аспект спілкування не може виключати присутність обох явищ.

Також у контексті нашої наукової розвідки, як незамінне підтвердження значної ролі взаємодії соціальної та комунікативної компетентності у процесі правореалізації, заслуговує на увагу думка І.О. Трухіна: «Соціально-орієнтоване спілкування постає типовим у ситуаціях взаємодії людей як представників певних груп: національних, вікових, статусних, професійних. Тут рольова позиція має значно більше і часто провідне значення, а спонтанність та емоційність мовлення можуть розглядатися як порушення встановлених норм спілкування. Яскраві приклади цього типу мовлення спостерігаються, наприклад, у спілкуванні офіцера і солдата...» [3, с. 50]. Ми погоджуємося з думкою вченого, адже спілкування між колегами по службі безпосередньо впливає на формування комунікативних особливостей кожного із учасників службового комунікативного акту, а це, своєю чергою, відображається на рівні спілкування офіцерів загалом. «Сфера, способи, динаміка спілкування визначаються соціальними функціями людей, які спілкуються, їх становищем в соціальній структурі суспільства... Загалом, суспільні відносини вплітаються в тканину спілкування» [5, с. 376]. У результаті, внутрішньокмунікативні відносини правоохоронної сфери відображаються у їх зовнішньокмунікативній взаємодії – у спілкуванні з громадянами. Можемо наголосити на тому, що комунікативна компетентність працівників ОВС – це не тільки вміння юридично грамотно висловлювати свою думку перед громадськістю, це, відповідно, також грамотність і повага спілкування між самими правоохоронцями. Важливими у цьому процесі є всі три сторони спілкування, за Г.М. Андреевою (схема процесу подана вище), проте саме комунікативна і соціальна компетентності у спілкуванні мають провідне значення. «Суспільні відносини і спілкування – це сторони єдиних соціальних зв'язків. Тому у поясненні змісту спілкування потрібно виходити з характеристики історичного типу суспільних відносин, системи його суспільної діяльності. Суспільні відносини слугують каркасом

соціальної форми, яка компонує процеси людей в соціально визначений і історично змінюваний ансамбль. Спілкування знаходиться ніби в точці перетинання суспільних відносин і діяльності і виступає механізмом їх взаємозв'язку, який здійснюється в процесі соціальної взаємодії» [5, с. 377]. Соціальна та комунікативна взаємодія умовно дорівнюють соціальній та комунікативній компетентності. Спілкувальна взаємодія – це синтез соціального досвіду та вміння доступно і правильно висловлювати свою думку, що й дорівнює взаємодії компетентності комунікативної та соціальної. Проектуючи цю взаємодію на процес правового спілкування, можемо підкреслити, що вміння правоохоронців грамотно комунікувати між собою та громадськістю є запорукою ефективної правореалізації загалом. Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що налагоджений комунікативний процес у правотворчій системі – це не лозунг сьогодення, а науково обґрунтована концепція розвитку модерної комунікації між працівниками ОВС та громадянами. Адже, як вважає мислитель Карл Ясперс, «людина йде в комунікації з собою далі, ніж у комунікації з іншими. У непрямій комунікації вона має справу з власним існуванням, так само, як і з існуванням інших, і відчуває вплив цієї комунікації на себе. З цієї причини найпотужніший імпульс до ясності є також імпульсом до комунікації, незважаючи на те, що всяку ясність оточує ухильна й рухома темрява» [6, с. 287]. Отже, комунікація – невід'ємний процес сучасного правотворення, у якому відбувається внутрішня взаємодія працівників ОВС між собою і зовнішня – з громадянами України, які насамперед потребують захисту своїх прав та інтересів.

Висновки. У зв'язку зі сучасним розвитком інформаційного простору, де основною філософською категорією стає інформація та комунікативні процеси, набуває актуальності проблема комунікації, яка поєднує у собі взаємодію комунікативної та соціальної компетентності. Правоохоронна сфера нашого життя не становить виняток у цих проявах суспільних трансформацій. Вміння спілкуватися нині стає запорукою успіху будь-якої взаємодії. Відтак, комунікативна компетентність – чинник, що впливає, відповідно, і на рівень розвитку цьогочасної правотворчої системи. Також, важливою у процесі правореалізації є соціальна компетентність, яка виражається за допомогою комунікативних умінь. У результаті, соціальна і комунікативна компетентності – взаємообумовлені явища, які сприяють взаємовиявленню, адже саме через спілкувальні процеси розкривається соціальна компетентність людини, водночас, завдяки належній соціальній зорієнтованості відбувається успішне комунікування. Отже, між феноменами ко-

мунікативної та соціальної компетентності спостерігається чіткий зв'язок, який, насамперед, можемо простежити у процесі правового спілкування.

1. Квіт С. Масові комунікації: підручник / С. Квіт. – К.: Вид. дім. Києво-Могилянська акад., 2008. – 206 с.
2. Копець Л.В. Психологія особистості: навч. посібник / Л.В. Копець. – К.: Вид. дім. Києво-Могилянська акад., 2008. – 458 с.
3. Трухін І.О. Соціальна психологія спілкування: навч. посібник / І.О. Трухін. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.
4. Winterhoff-Spruk Peter. Medienpsychologie. Eine Einführung / Peter Winterhoff-Spruk. – Verlag W. Kohlhammer, 2004. – 286 s.
5. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підруч. / В.В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
6. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Джон Дарем Пітерс. – К.: Вид. дім Києво-Могилянська акад., 2004. – 302 с.
7. Гулевич О.А. Психология коммуникации: учеб. пособие / О.А. Гулевич. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2008. – 384 с.
8. Основи психології: підруч. / за заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
9. Психологія: підруч. / за ред. Ю. Трофімова. – К.: Либідь, 2005. – 560 с.

Стаття надійшла 17 січня 2011 р.

УДК 340.12

З.З. Петрович

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У ПРАВІ

Розкриваються основні цінності права як специфічного соціального явища.

Ключові слова: *право, цінність, аксіологія, суспільство, справедливість, індивід, цивілізація.*

Раскрываются основные ценности права как специфического социального явления.

Ключевые слова: *право, ценность, аксиология, общество, справедливость, индивид, цивилизация.*

The article reveals basic values of law as a specific social phenomenon.

Key words: *value, right, axiology, society, justice, individual, civilization.*